

that economic plunder plans developed by senior management in Germany, not have been made in full. The main reason authors consider the appearance of the popular Resistance movement under the leadership of the communist underground. Excessive inherent ideological historiography, but scientists gathered facts though different bias is a valuable and reliable source for studying the proposed issue.

Authorities, implementation mechanisms Nazi plans to explore modern Ukraine Ukrainian historians, in particular, M. Smith, S. Kulchytsky, V. Romantsov. The most thorough administrative system and controls the occupied territories explored P. Rekotov. These works differ objectivity in reporting issues and focus on the political aspects and implementation mechanisms occupation policy.

Key words: occupation, reyhskomisariat «Ukraine», Volhynia, genocide, taxes.

Стаття надійшла до редколегії
05.12.2014 р.

УДК 94(477.82)+377.35:2

Олександр Федчук

Луцькі богословсько-пастирські курси в 1945/1946 навчальному році

У статті висвітлено процес підготовки та відкриття в листопаді 1945 р. дворічних богословсько-пастирських курсів у Луцьку. Також проаналізовано діяльність цього навчального закладу в 1945/1946 навчальному році. При цьому увагу зосереджено на ролі єпархіального управління в забезпеченні роботи курсів та на ставленні до них обласного уповноваженого Ради в справах РПЦ.

Ключові слова: богословсько-пастирські курси, єпархіальне управління, уповноважений Ради у справах РПЦ М. Діденко, протоієрей Микола Тучемський, єпископ Микола (Чуфаровський)

Постановка наукової проблеми та її значення. Історія Православної церкви на Волині тісно пов'язана з історією Волинської духовної семінарії (ВДС), яка готувала священицькі кадри для єпархії. Відновлення її діяльності в Луцьку в 1945 р. відображало певну нормалізацію відносин між державою та церквою. Однак, дозволивши церкві займатися духовною освітою, радянська влада поставила такі заклади під жорсткий контроль, що здійснювався через уповноваженого Ради в справах Руської православної церкви. Таким способом держава прагнула впливати як на формування викладацького колективу та слухачів курсів, так і на навчально-виховну роботу.

Напередодні 70-річчя від часу відкриття дворічних Луцьких богословсько-пастирських курсів спроба розглянути той нетривалий період діяльності Волинської духовної семінарії, коли вона ще багато в чому не залежала від патріархії, видається актуальною, адже історія Волинської православної єпархії в радянський період традиційно висвітлюється в контексті її повної залежності від московського духовного центру.

Аналіз останніх досліджень цієї проблеми. У сучасній українській історіографії питання духовної освіти в радянський період, а зокрема й Волинської духовної семінарії розкрито недостатньо. Ще менше праць стосуються діяльності Луцьких богословсько-пастирських курсів. Про них у своїх дослідженнях згадують В. Милусь [12], В. Борщевич [1], В. Войналович [2] та О. Суцук [16].

Мета дослідження – розкрити функціонування богословсько-пастирських курсів у Луцьку в 1945/1946 навчальному році. Відповідно поставлено такі **завдання:** вияснити юридичні підстави відкриття курсів, проаналізувати особливості навчально-виховного процесу, охарактеризувати викладачів та учнів, відстежити вплив ідеологічних чинників на навчальний заклад.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Повна легалізація Православної церкви, яка фактично відбулась у Радянському Союзі лише восени 1943 р., дала змогу священноначалю РПЦ клопотати перед владою про вирішення тих питань, які нагромадилися за декілька десятиліть. Серед таких – і питання про духовну освіту, адже після 1917 р.

система православної освіти в країні була знищена й кандидати на священство понад двадцять років не отримували належної фахової підготовки.

Про відкриття в Москві богословського інституту та богословсько-пастирських курсів митрополити Сергій (Страгородський), Алексій (Симанський) і Миколай (Ярушевич) просили в Сталіна під час двогодинної зустрічі в Кремлі 4 вересня 1943 р. При цьому глава держави спитав, чому архієреї ставлять питання тільки про богословські курси, якщо уряд може дозволити відкриття духовної академії та духовних семінарій у всіх єпархіях, де це потрібно. Митрополити відповіли, що для організації таких закладів потрібна підготовка, і досвід роботи з богословськими курсами допоможе вирішити це питання [14, с. 198].

Урочисте відкриття в приміщенні Новодівичого монастиря Православного богословського інституту та богословсько-пастирських курсів відбулося 14 червня 1944 р. за участі патріаршого місцеблустителя митрополита Алексія. Згідно з навчальними планами слухачі богословсько-пастирських курсів за два роки мали пройти скорочену програму духовних семінарій, за винятком загальноосвітніх дисциплін, а в богословському інституті за три роки навчання планували проходити скорочений курс колишніх духовних академії [13, с. 385].

У березні 1945 р., урахувавши досвід роботи курсів у Москві, Алексій I підняв перед владою питання про відкриття богословсько-пастирських курсів у Ленінграді, Києві, Мінську, Луцьку, Львові, Ставрополі, Одесі та Таллінні [14, с. 42–44]. Згоду на відкриття курсів у Саратові отримано раніше [15, с. 295]. Нарешті, постановою Раднаркому СРСР від 22 березня 1945 р. Московська патріархія отримала дозвіл на організацію богословсько-пастирських курсів із дворічним строком навчання в Ленінграді, Мінську, Києві, Ставрополі, Луцьку, Львові та Одесі [15, с. 391].

Відкриттю курсів у Луцьку протегував керуючий Волинською єпархією єпископ Миколай (Чуфаровський), котрого призначено на кафедру в травні 1944 р. В умовах нестачі священнослужителів єпископ почав вивчати можливість відкриття пастирської школи. Якщо архієпископ Саратовський і Сталінградський Григорій (Чуков), котрий мав у своїй єпархії всього лиш 15 парафій, скаржився на брак священників для обслуговування діючих храмів, то набагато більше таких підстав мав єпископ Миколай, у єпархії якого діяло понад 500 парафій.

Ще до отримання повідомлення про постанову Раднаркому з дозволом на відкриття курсів владика Миколай (Чуфаровський) звертався до місцевої влади з проханням про виділення приміщення, але Рада в справах РПЦ оцінювала це як своєрідний тактичний хід єпископа: «Він турбується про приміщення, щоб таким чином мати підставу підняти питання перед Радою про дозвіл на відкриття курсів» [3, арк. 21]. Проте незабаром дозвіл прийшов і єпархіальне управління приступило до ремонту напівзруйнованих під час війни й фактично непридатних до використання будівель біля Свято-Троїцького собору, які виділено облвиконкомом для єпархії постановою Луцького міськвиконкому ще 19 вересня 1944 р. (будинки №№ 3 і 5 по вул. Плеханова біля собору). Очевидці згадують, що перший поверх будівлі № 5, де й розмістилася семінарія, був цегляний, а другий – дерев'яний, причому стеля підпиралася кілками для того, щоб не завалилася [10, арк. 13–14].

Вирішувати питання про майбутніх викладачів єпископу, у віданні якого перебували курси, довелося самотужки, бо жодних пропозицій із патріархії не надходило. Однак це не стало особливою проблемою, адже в єпархії були як священники, так і миряни, котрі здобули вищу богословську освіту. Єпископ Миколай (Чуфаровський) не узгоджував вибір викладачів ні з духовною владою в Москві, ні з місцевою. Уповноважений Ради у справах РПЦ у Волинській області Михайло Діденко ще до відкриття курсів став проявляти невдоволення вибором архієрея, але про більш рішучі його дії поки не йшлося. Наприкінці 1940-х рр. впливати на кадрову політику стала й патріархія.

Для роботи на курсах архієрей запросив протоієрея Стефана Грушка, протоієрея Василя Осташевського, протоієрея Олексія Соколовського, ієрея Івана Брука та мирян – Євгена Богуславського, Миколу Самохваленка. Освіта в них усіх була різна: О. Соколовський та В. Осташевський були магістрами богословського факультету Варшавського університету, колишній посол до польського сейму Є. Богуславський – кандидатом богослов'я, І. Брук закінчив Львівський університет. С. Грушко вищої освіти не мав – освіту він здобув тільки в семінарії, але мав величезний пастирський досвід і викладав на пастирських курсах, що діяли під час війни при Свято-Троїцькому соборі. М. Самохваленко не мав богословської освіти, але був запрошений навчати церковного співу.

Кандидатура на ректорство протоієрея Микола Тучемського була безальтернативною, адже він протягом 1925–1939 рр. очолював Віленську духовну семінарію.

Спархіальне управління повністю оплачувало роботу викладацького колективу, а також куховарки й прибиральниці. При цьому викладачі отримували більшу зарплату, ніж працівники світської освіти, на що Діденко теж звертав свою увагу.

М. Діденко без особливого ентузіазму сприйняв запропоновані до викладання кандидатури. Кожен із викладачів перебував на окупованій території, писав він, і практично всі «вороже налаштовані до Радянської влади». Проте уповноважений мусив змиритися, адже «інших навряд чи можна підібрати в умовах Волині, які нічим не заплямовані стосовно Радянської держави».

Особливо негативне враження на М. Діденка справили прот. С. Грушко і Є. Богуславський, яких, як він уважав, узагалі не можна допускати до викладання. Згодом уповноважений зазначив, наприклад, про отця Стефана Грушка, що він допущений «тимчасово, до підшукання прийнятної кандидатури». Богуславський теж «допущений поки що тимчасово», адже він «не один десяток років працював проти Радянської держави, націоналіст, допомагав польським панам боротися з людьми, які симпатизували Радянській державі». Щодо інших осіб, уповноважений вважав, що їхня практична робота в майбутньому все проявиться, адже «усі вони ще глибоко не вивчені». Це стосувалось і Тучемського, поведінка якого й «вирішить питання про його перебування на постійній роботі ректора» [6, арк. 80 зв.].

24 вересня 1945 р. уповноважений Ради у справах РПЦ по УРСР Павло Ходченко писав Діденку: «Надалі обов'язково раз на місяць інформуйте мене про навчання на курсах, а також відзначайте і в квартальних звітах» [7, арк. 9]. Щоправда, голова Ради у справах РПЦ Г. Карпов забороняв уповноваженому втручатися в зміст за програми та навчального плану курсів, проте втриматися від цього йому було важко: «Я вважаю необхідним повідомити Вас, – писав М. Діденко в Москву 15 жовтня 1945 р., – що єпископ збирається відкривати курси 25/10, а заняття 1 листопада, а програми поки не має [...]. В учбовому плані значиться дисципліна “конституція СРСР”, кому єпископ має її доручити?» [6, арк. 79]. У листі до П. Ходченка М. Діденко зазначав: «Хоча для мене й виключено вказівками Ради і Вашими контроль за програмами, навчальним планом [курсів], а отже й навчальним процесом, однак я вважаю, що це питання в умовах Волині без постійного систематичного нагляду абсолютно немислиме. Я би вважав необхідним це питання вирішити негайно, доручивши політично грамотній людині від Вашого імені через Обком наглядати і за цим питанням» [7, арк. 12–13].

Одразу треба зауважити, що курс конституції взявся викладати Ілля Якович Хорунжий, який у 1944 р. був відряджений із Харківщини й очолив Волинський обласний інститут удосконалення учителів [11]. Те, що людина з такою посадою отримала змогу в 1945 р. викладати в духовному навчальному закладі, зайвий раз свідчить про рівень державно-церковних відносин у найперші повоєнні роки.

У своїй діяльності навчальний заклад мав керуватися епархіальним «Положенням про Богословсько-пастирські курси Волинсько-Рівненської єпархії у м. Луцьку». Цей документ, звісно, майже копіював «Положення» аналогічних курсів, відкритих у Москві, із певними додатками. Так, наприклад, у параграфі 6 луцького «Положення» йшлося про те, що мова викладання на курсах – українська [5, арк. 124]. Уже з наступного навчального року почався поступовий перехід на російську мову викладання й уповноваженому вкрай не подобалося те, що такі викладачі, як М. Тучемський, С. Грушко, Є. Богуславський не бажають цього робити.

Відкриття курсів дещо затягувалося через невідповідність приміщення. До будівлі проведено електроенергію та водогін. Загалом ремонт двоповерхової будівлі обійшовся єпархії у 120 тис. рублів [6, арк. 70].

Ще до вступних екзаменів єпископ Миколай (Чуфаровський) указав вивісити на будівлі табличку з написом «Волинська духовна семінарія», що вкрай не сподобалося Діденку. Він зробив запит у Київ і 5 листопада звідти відповіли, що «Богословсько-пастирські курси можуть бути названі “Духовне училище” чи “Православно-богословські курси”, назвати курси “Волинська духовна семінарія” не дозволяємо» [7, арк. 14].

Оголошення про відкриття курсів, про що через благочинних сповіщено на кожну парафію єпархії, викликало чималий відгук у парафіян: зацікавленість ними виявили 111 осіб, переважно з Волинсько-Рівненської єпархії. Документи надіслали та прибули на екзамени 72 особи, а прийняти планувалося всього 40 [7, арк. 16].

Вступні экзаменаци почалися 29 жовтня 1945 р., коли іспити складала перша група абітурієнтів – 27 осіб. Серед екзаменаторів-викладачів був і уповноважений, котрий залишився вкрай невдоволеним абітурієнтами через їхню «кричущу неписьменність»: «Вступники майже усі без винятку і ті, які будуть прийняті, нашпиговані польсько-українським фашистським сурогатом і не мають хоча б елементарної уяви про дійсну культуру Радянського Союзу» [7, арк. 3-4]. Він також був присутній на вступних іспитах другої та третьої груп абітурієнтів, що відбулися 9 і 23 листопада, і знову залишився невдоволеним ідеологічною підготовкою вступників. Так, один із них заявив, що «українська нація існує з часів князя Володимира, при якому з'явився і тризуб» [7, 15].

Прискіпливістю волинського уповноваженого багато абітурієнтів залишилися невдоволені, а на-самперед ті, які не були прийняті. Один із таких, житель Рівненщини, 26 грудня 1945 р. навіть написав місцевому уповноваженому листа, у якому йшлося про те, що волинський уповноважений його та ще деяких інших «зрізав з предмету російської історії». Усі такі «зрізані» після екзаменів звернулися до єпископа Миколая з проханням прийняти їх, однак той відмовив, сказавши, що «коли вас зрізав уповноважений тов. Діденко, то я вас не маю права прийняти і допустити до науки в духовній семінарії у Луцьку». Ображений абітурієнт просив у рівненського уповноваженого поклопотатися перед керуючим Волинсько-Рівненською єпархією, щоб той прийняв хлопця до духовної семінарії, а також «вплинути на волинського уповноваженого тов. Діденка, щоб він надмірно не вимагав на екзамені» [8, арк. 14].

Треба сказати, що це наївне клопотання не залишилося без уваги, хоч на долю прохача воно й не вплинуло. Очевидно, рівненський уповноважений передав його в Київ, а вже звідти лист відправили «на місце» – у Луцьк. У будь-якому випадку в Києві про «екзаменатора» дізналися, бо вже в січні 1946 р. Діденку довелося виправдовуватися перед київським начальством у цій напіванекдотичній ситуації й доказувати, що на вступних екзаменах у пастирсько-богословських курсах у Луцьку він нікого «не зрізав»: «Призначена єпископом комісія в складі п'яти чи семи чоловік священників-викладачів сама вирішувала, кого прийняти, а кого ні. Я лише був там присутнім для того, щоб познайомитися зі складом вступників і щоб інформувати Вас згідно з Вашою вимогою [...] так як повної інформації я не міг отримати від єпископа, а якби й отримав, то вона була б наскрізь фальшива, як він сам фальшивий» [8, 12]. Через два роки М. Діденко, розповідаючи Г. Карпову про свою присутність на вступних випробовуваннях у 1945 р., наголошував на тому, що він тоді прибув на запрошення єпископа і з його участю оглядав приміщення. У цей час були іспити й уповноважений разом із владикою зайшов у клас. Там він перебував не більше години, поставивши декілька запитань абітурієнтам з історії народів СРСР [9, арк. 162]. Однак, якщо навіть припустити, що це справді було так, то що уповноважений робив в інші два екзаменаційні дні? М. Діденко мусив згодом визнати участь у проведенні іспитів у 1945 р. своєю помилкою [9, арк. 190].

31 жовтня 1945 р. у Хрестовоздвиженському храмі Луцька єпископ Миколай у співслужінні ректора та викладачів у священному сані звершив молебень перед початком занять у присутності осіб, зарахованих на курси [5, арк. 164]. 1 листопада 1945 р. розпочалося навчання [5, арк. 15–16]. Упродовж місяця до нього приступило 40 осіб. Щоправда, протягом першого навчального року семеро із них із тих чи інших причин залишило курси [5, арк. 26].

Майже всі слухачі походили з Волинсько-Рівненської єпархії: 20 – із Волинської області, 19 – із Рівненської та один – із Тернопільської. Серед них менше половини мали семирічну освіту. Деякі слухачі були переселенцями з Польщі.

Уже 26 листопада 12 учнів, визнані педагогічною радою достатньо підготовленими, були зараховані на перший богословський курс. Інші 28 залишилися на духовно-училищному, тобто підготовчому курсі.

У програму духовно-училищного курсу входило дев'ять предметів: коротка історія Старого Завіту, коротка історія Нового Завіту, катехізис, учення про богослужіння, історія християнської церкви, історія Руської церкви, конституція СРСР, церковнослов'янська мова та церковний спів. Богословський курс, програма якого нараховувала 12 предметів, передбачав ґрунтовне вивчення книг Старого й Нового Завітів, догматичного богослов'я, основного богослов'я, гомілетики та практичного керівництва для пастирів.

Через брак приміщень і фінансування адміністрація навчального закладу не змогла забезпечити всіх слухачів гуртожитком та повноцінним харчуванням. Ті, хто орендував приватне житло, самі організовували свій побут, а мешканці гуртожитку – харчування в складчину. Деякі продукти закуповувалися за кошти єпархії [5, арк. 99].

Не вистачало навчальних посібників, бібліотека курсів складалася з кількох сотень випадкових видань, які вдалося знайти на місці [5, арк. 120–123].

Зважаючи на відсутність педагогічного досвіду в більшості викладачів і необхідність посиленої роботи зі слабопідготовленими слухачами, ректор у перші місяці навчання слідкував за тим, щоб його колеги старанно готувалися до лекцій [5, арк. 86]. Спостереження М. Тучемського показали, що всі викладачі ставилися до своїх обов'язків відповідально.

Незабаром після відкриття курсів організовано хор із 30 вихованців, планувалось утворення власного струнного оркестру. Про централізовану закупівлю музінструментів поки що не йшлося, але деякі курсанти мали власні [5, арк. 164]. 1 грудня відкрилася читальня, де вихованці могли ознайомитись із радянською пресою [4, арк. 164].

Адміністрація курсів мусила визнати, що успіхи слухачів за підсумками першого року навчання, загалом, були посередніми, що пояснювалось об'єктивними причинами: низький загальноосвітній рівень молодих людей, які прагнули вчитися; стислі терміни навчання, що розпочалося лише в листопаді; повна відсутність навчальних посібників.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Отже, процес відновлення духовної освіти в Руській православній церкві розпочався восени 1943 р., а дозвіл на відкриття богословсько-пастирських курсів у містах СРСР, у тому числі й у Луцьку, церковне керівництво отримало 22 березня 1945 р. Відкриттю курсів в обласному центрі Волині варто завдячувати єпископу Миколаю (Чуфаровському), котрий акумулював усі можливі єпархіальні ресурси для організації навчального процесу. Московська патріархія не брала жодної участі в організації й забезпеченні навчального процесу, не впливала на підбір викладацьких кадрів та не надавала фінансової підтримки курсам. Уповноважений Ради у справах РПЦ у Волинській області М. Діденко загалом лояльно віднісся до існування навчального закладу, але проявляв невдоволення підбором викладачів і слухачів. Перший рік навчання видався нелегким з огляду на невідповідність вихованців та важкі побутові умови, але адміністрація й викладацький колектив курсів та єпархіальне управління зробили все, щоб забезпечити підготовку священників у Луцьку.

Джерела та література

1. Борщевич В. Волинське духовенство у XX ст.: ідентичність, статус, еволюція / В. Борщевич. – Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2010. – 584 с.
2. Войналович В. Партійно-державна політика щодо релігії та релігійних інституцій в Україні 1940–1960-х років: політологічний дискурс / В. Войналович. – К. : Світогляд, 2005. – 741 с.
3. Державний архів Волинської області (далі – Держархів Волинської області), ф. Р-393, оп. 1, спр. 1.
4. Держархів Волинської області, ф. Р-393, оп. 1, спр. 2.
5. Держархів Волинської області, ф. Р-393, оп. 1, спр. 10.
6. Держархів Волинської області, ф. Р-393, оп. 3, спр. 2.
7. Держархів Волинської області, ф. Р-393, оп. 3, спр. 3.
8. Держархів Волинської області, ф. Р-393, оп. 3, спр. 4.
9. Держархів Волинської області, ф. Р-393, оп. 3, спр. 7.
10. Держархів Волинської області, ф. Р-393, оп. 3, спр. 25.
11. Кот Н. Ілля Якович Хорунжий – перший повоєнний директор Волинського обласного інституту удосконалення кваліфікації вчителів / Н. Кот // Літопис Волині. – Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2011. – С. 66–70.
12. Милусь В. Державна влада і православна церква на Волині у другій половині 40-х–50-х роках XX століття / В. Милусь. – Луцьк : Волинянин, 2008. – 228 с.
13. Патриарх Сергий и его духовное наследство : сборник / предисл. патриарха Алексия. – М. : Изд-во Моск. патриархии, 1947. – 416 с.

14. Письма патриарха Алексия I в совет по делам Русской православной церкви при Совете народных комиссаров – Совет министров СССР. 1945–1970 гг. / под ред. Н. А. Кривовой. – М. : РОССПЭН, 2009. – Т. 1 – 847 с.
15. Русская православная церковь в годы Великой Отечественной войны 1941–1945 гг. : сб. док. / под ред. В. П. Козлова. – М. : Изд-во Крутицкого подворья, 2009. – 779 с.
16. Сушук О. Радянські державно-політичні органи та релігія і церква у Волинській області (1944–1953) // О. Сушук // Наукові записки. Історичні науки. – Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2008. – Вип. 10. – С. 204–212.

Федчук Александр. Луцкие богословско-пастырские курсы в 1945/1946 учебном году. В статье отражен процесс подготовки и открытия в ноябре 1945 г. двухгодичных богословско-пастырских курсов в Луцке. Также проанализирована деятельность этого учебного заведения в 1945/1946 учебном году. При этом внимание сосредоточено на роли епархиального управления во главе с епископом Николаем (Чуфаровским) в обеспечении работы курсов и на отношении к ним областного уполномоченного Совета по делам РПЦ Михаила Диденко. В материале поданы некоторые подробности вступительных экзаменов на курсы и их функционирования на протяжении 1945/1946 учебного года. Акцентируется внимание и на преподавательском коллективе, в который входили как представители местного духовенства, так и несколько светских специалистов.

Ключевые слова: богословско-пастырские курсы, епархиальное управление, уполномоченный Совета по делам РПЦ М. Диденко, протоиерей Николай Тучемский, епископ Николай (Чуфаровский).

Fedchuk Oleksandr. Lutsk Theological and Pastoral Courses in 1945/1946 Academic Year. The process of preparing and opening two-years theological and pastoral courses in Lutsk in November 1945 is described. Also the activity of the institution in 1945/1946 academic year is analysed. Much attention is paid to the role of the diocesan administration headed by the Bishop Nikolai (Chufarovskiy) to support the courses and the attitude of the regional commissioner of the Council on ROC affairs of Mikhail Didenko. The information consists of some details of entrance exams to the courses and their functioning during the 1945/1946 academic year. Attention is paid to the teaching staff, which included the representatives of the local clergymen as well as some lay experts.

Keywords: theological and pastoral courses, Diocesan Office, Commissioner of the Council on ROC affairs M. Didenko, Archpriest Nikolai Tuchemsky, Bishop Nikolai (Chufarovskiy)

Стаття надійшла до редколегії
17.01.2015 р.

УДК 378.147:342.725

Надія Кіндрачук

Антиукраїнська мовна політика у вищій школі України: 60–70-ті роки ХХ ст.

У статті досліджено мовну політику у вищій школі України протягом 60–70-х рр. ХХ ст., проаналізовано вплив суспільно-політичних факторів на освітню сферу українського народу, виявлено чинники, що звужували застосування української мови та гальмували її розвиток, прискорювали процес денационалізації українців в окреслений період.

Ключові слова: вища школа, мовна політика, денационалізація, русифікація, ідеологія, українська мова, українська нація.

Постановка наукової проблеми та її значення. Національно-мовна політика СРСР протягом 60–70-х рр. ХХ ст. порушувала мовний статус України, що стало одним із вирішальних чинників денационалізації тогочасного суспільно-політичного життя українців. Питання про роль і місце української мови в суспільних процесах УРСР стало одним із найголовніших у протистоянні демократичної громадськості й тоталітарної системи. Особливо гостро відчувалося звуження застосування української мови у вищих навчальних закладах України, де навчалося та виховувалося молоде покоління українців.